

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Het lekken en trekken van vertrouwelijke informatie

Voort, H. van der

Citation

Voort, H. van der. (1993). Het lekken en trekken van vertrouwelijke informatie. *Bestuurskundige Berichten*, 8(3), 6-7. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1887.1/item:3233689>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <http://hdl.handle.net/1887.1/item:3233689>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Geheimen zijn er om openbaar gemaakt te worden. Veel journalisten zullen het hier, al dan niet expliciet, mee eens zijn. Die geheimen zullen dan wel ergens vandaan gehaald moeten worden. Iedere organisatie, zowel in de publieke als in de private sector, heeft geheimen.

Bekendmaking hiervan zal zo'n organisatie vaak schaden in haar functioneren. Maar binnen iedere organisatie staan nooit alle neuzen naar één kant, dus zijn er altijd (groepen) mensen die enig belang hebben bij het publiceren van de geheimen. Dan geldt dat de ketting zo dierk is als zijn zwakste schakel.

Het lekken en trekken van vertrouwelijke informatie

Haiko van der Voort

Dit artikel gaat over lekken in vooral het openbaar bestuur. Op basis van onderstaande literatuur zal het begrip vanaf twee kanten worden bekeken: ten eerste de persoon die lekt („het lek”) en ten tweede de persoon die de informatie daadwerkelijk publiceert (meestal een journalist). Er wordt ingegaan op de verschillende soorten lekken, en de belangen die er zijn om te lekken dan wel te publiceren.

Lek

Lekken heeft volgens Bovens c.s. drie belangrijke elementen, te weten de anonimiteit van het lek, de vertrouwelijkheid van de informatie die gelekt wordt en de vraag of de informatie ook echt openbaar wordt gemaakt. Geheime informatie kan op initiatief van het lek openbaar worden, maar kan ook door de journalist uit de mond

Door te lekken onderhoudt de overheid goede contacten met journalisten

van het lek getoverd worden. Vandaar het woord „trekken” in de titel. Bovens e.a. maken een onderscheid tussen mobiliserende, antagonistische en conditionerende lekken. De eerste groep omhelst lekken „die erop zijn gericht de beleidsvoorkeuren van andere actoren, of het publiek als geheel, zodanig te beïnvloeden dat er steun ontstaat voor, of verzet tegen, een bepaalde gedachte, maatregel of beleid”. Antagonistische lekken zijn meer bedoeld om tegenstanders in een (bureau)politieke strijd onschadelijk dan wel minder schadelijk te maken. Zo was de geruchtenstroom over vermeende homosexualiteit van bisschop Bär antagonistisch van aard. Een zogenaamde „zwarte colonne” van behoudenden binnen de katholieke kerk zou één en ander geregeld hebben. Conditionerende lekken zijn gericht op de journalistiek. Door af en toe te lekken onderhoudt de overheid goede contacten met de journalistiek, welke handig kunnen zijn als zij de media eens nodig heeft.

Brants spreekt liever over morele lekken, lekken uit profijt, politieke lekken en journalistieke lekken. De eerste groep lekken komen voort uit morele verontwaardiging, de tweede uit mogelijk (im)materieel (eigen) gewin. De politieke variant is gericht op beïnvloeding van (politieke) besluitvorming middels de publieke

opinie en de journalistieke lekken komen ongeveer overeen met de besproken conditionerende lekken.

Openbaar?

De rechten en plichten van de ambtenaar in dit verband zijn geregeld in het Algemene Rijksambtenarenreglement (ARAR). In art. 50 ARAR staat dat deze zijn plicht moet vervullen „zoals een goed ambtenaar betaamt”. Iets specifieker is art. 59 ARAR. De ambtenaar moet zwijgen over zaken die hem in zijn ambt ter kennis zijn gekomen, voor zover dit uit de aard der zaak volgt. Het laatste deel van de zin laat dus nog wat juridische ruimte open. Uit de aard van de zaak kan zelfs een verplichting voortvloeien om desgevraagd of uit eigen beweging informatie te verschaffen. Deze verplichting is geregeld in art. 1 Wet Openbaarheid van Bestuur (WOB) („Een verzoek om informatie, gericht tot een overheidsorgaan, wordt ingewilligd tenzij daartegen bezwaar bestaat op één van de in art. 4 genoemde gronden”). De WOB wordt sinds haar oprichting in 1980 ruimschoots geschonden via schaduwdoossiers. Er wordt dan ook gesproken van pseudo-openbaarheid.

Belang

Welk belang heeft een ambtenaar om te lekken? Drie soorten belangen

liggen hier voor de hand. Het (im)materieel persoonlijk belang, meestal in de vorm van geld of status vormt de menselijkste reden om te lekken. Groepsgedrag en bureaupolitiek denken drijven sommigen tot lekken uit institutioneel- of groepsbelang. Bij al te veel morele bezwaren om te zwijgen lekt men wel in het algemeen belang. Er is dan wel risico tot disciplinaire sancties. Lekken worden namelijk onderzocht. Slechts weinig onderzoeken komen echter tot resultaten. Vaak stelt men namelijk een onderzoek min of meer symbolisch in om gedupeerden en andere betrokkenen gerust te stellen.

Goed

In hoeverre is het goed dat ambtenaren lekken? Is de ideale overheid een emmer of een vergiet? Het antwoord hierop is afhankelijk van de opvatting over de taak van een ambtenaar. Puur volgens de wet is lekken slecht, maar wat betreft het algemeen belang verdedigbaar. Als we echter een andere functieomschrijving voor een ambtenaar maken, zoals „er mede voor zorgen dat de overheidsorganisatie goed functioneert”, dan wordt de ethische grens vager. Het doel (goed functioneren) zou dan de middelen kunnen heiligen. Lekken hoort in dit verhaal niet thuis. Vanuit een overdemocratisch oogpunt is iedere vorm van lekken welkom. Hier moet echter wel direct bij geschreven worden dat lekken de parlementaire macht kan ondermijnen.

Trekken

Geheime informatie wordt niet altijd doelbewust doorgesluist naar het publiek. Een ambtenaar kan ook een foutje maken. Zo'n „foutje” kan echter ook uitgelokt worden door een ijverige journalist. De middelen voor dit uitlokken kunnen vrij ver gaan. Er wordt wel geschreven over „onthullingsjournalistiek”, een agressieve vorm van journalistiek gericht op het onthullen van verborgen informatie. In dit verband wordt wel af luisterapparatuur geplaatst of worden (andere) strafbare feiten gepleegd. Een grondwettelijke vrijheid van nieuwsgaring is er niet. Art. 10 Europees Verdrag ter bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM) handelt wel over de passievere „vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of door te geven zonder inmenging van overheidswege”. Het internationaal verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten (BUPO-verdrag) gaat wel expliciet over het garen van inlichtingen (art. 19). Onvoorwaardelijk is deze vrijheid echter niet. Verder dan criteria als „noodzakelijkheid in een democratische samenleving” (art. 10 EVRM) komen de verdragen echter niet. Verder putten onthullingsjournalisten rechtvaardiging uit de WOB en een soortgelijk artikel in de Grondwet (art. 110).

Algemeen belang?

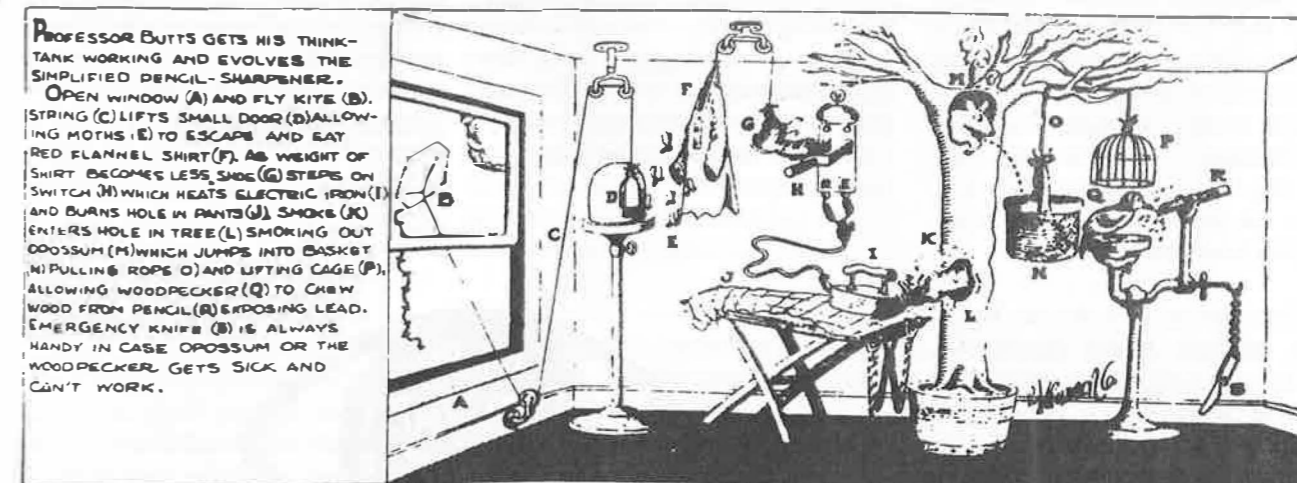
De belangen van onthullingsjournalisten zijn duidelijk. Er valt eenzelfde indeling te maken als bij de lekkende

ambtenaren. Een belang kan zuiver persoonlijk (loon, status) maar ook groepsmatig (concurrentie tussen bv. kranten) zijn. Waar journalisten nogal op hameren is hun vermeende dienen van het algemeen belang. Misschien doen ze dat wel, maar het algemeen belang lijkt me niet de grootste drijfveer achter onthullingsjournalistiek handelen. Fascinatie van het vak en status lijken belangrijkere drijfveren.

Agressieve journalistiek kent maatschappelijk-ethische grenzen. Journalisten strijden voor het belang van de openbaarheid. Een doorzichtige overheid is zeker een nobel streven. Het streven mag echter niet heilig verklaard worden. Er dient per casus voortdurend een afweging gemaakt te worden tussen de voordelen van meer openbaarheid en de nadelen van de middelen die daarvoor gebruikt moeten worden. De wet geeft vage richtlijnen. De inschatting is aan de pers zelf. Δ

Gebruikte literatuur:

- Gerard Schuijt: „Vrijheid van Nieuwsgaring als excuus?”
- Kees Brants: „Kleine sociologie van het lek”
1&2 in Piet Bakker e.a. „Onthullingsjournalistiek, een leidraad voor de speurende verslaggever”, 1991
- J.H. Sikkes: „De ambtenaar in zijn recht”, 1983
- M.A.P. Bovens, H.G. Geveke en J. de Vries: „Strikt vertrouwelijk: lekken in het openbaar bestuur” in *Beleid & Maatschappij* 1993/2

(Rube Goldberg cartoon from *Rube Goldberg vs. the Machine Age*, ed. Clark Kinnaird, New York: Hastings House, 1968, p. 18.)

„De ketting is zo sterk als zijn zwakste schakel.”